

ERTAKLARNING BOLALAR ADABIYOTIDAGI O'RNI VA TA'SIRI

G.Y.Kurbanova - BuxDPI o'qituvchisi

O. Qodirova 1-bosqich talabasi

Buxoro davlat pedagogika instituti,

O'zbekiston, Buxoro sh.,

Q. Murtazoyev ko'chasi 13 A-uy

Tel.: +998905115290

Annotatsiya: Ushbu maqolada ertaklarning bolalar adabiyotidagi o'rni va ta'siri keng yoritilgan. Ertaklarning tarbiyaviy, axloqiy, estetik va ma'naviy-ma'rifiy ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, ularning bolalar tafakkurini shakllantirish, tasavvurini boyitish va ularni mustaqil fikrlashga o'rgatishdagi roli ko'rsatilgan. Bolalarning qiziqishlarini hisobga olgan holda ertaklarning turli janrlari va ularning ta'sir doirasi muhokama qilingan.

Kalit soʻzlari: ertak, bolalar adabiyoti, tarbiya, ma'naviyat, badiiy tasvir, tafakkur, axloq, mustaqil fikrlash, estetik tarbiya, madaniyat.

Аннотация: В данной статье широко освещается место и влияние сказок в детской литературе. Анализируется воспитательное, нравственное, эстетическое и духовно-просветительское значение сказок. Кроме того, показана их роль в формировании детского мышления, обогащении воображения и обучении самостоятельному размышлению. С учетом интересов детей обсуждаются различные жанры сказок и сфера их влияния.

Ключевые слова: сказка, детская литература, воспитание, духовность, художественный образ, мышление, нравственность, самостоятельное мышление, эстетическое воспитание, культура.

Abstract. This article extensively explores the role and influence of fairy tales in children's literature. It analyzes their educational, moral, aesthetic, and spiritual-enlightening significance. Additionally, the article highlights the role of fairy tales in shaping children's thinking, enriching their imagination, and fostering

independent reasoning. Various genres of fairy tales and their scope of influence are discussed, taking into account children's interests.

Keywords: *fairy tale, children's literature, upbringing, spirituality, artistic image, thinking, morality, independent thinking, aesthetic education, culture.*

Bolalar adabiyotining eng qadimiy va sevimli janrlaridan biri – ertaklar. Ular bolalarga nafaqat xursandchilik bag‘ishlaydi, balki ularning ruhiy, ma’naviy va intellektual rivojlanishiga ham katta ta’sir ko‘rsatadi. Ertaklar orqali bolalar hayotiy qadriyatlarni, yaxshi va yomon tushunchalarini, adolat va mehribonlik kabi fazilatlarni o‘rganadilar. Ushbu maqolada ertaklarning bolalar adabiyotidagi o‘rni va ularning ta’siri tahlil qilinadi. Bolalar adabiyoti insonning yoshligidan boshlab uning dunyoqarashini shakllantirishga xizmat qiluvchi muhim vosita hisoblanadi. Bu adabiyotning eng muhim qismlaridan biri ertaklardir. Ertaklar orqali bola nafaqat o‘qish va tushunish ko‘nikmalarini rivojlantiradi, balki axloqiy qadriyatlarni o‘zlashtiradi, hayotdagi turli holatlar bilan tanishadi va ularni anglashga harakat qiladi. Ertaklarning ta’siri bolalarning ruhiy, axloqiy, estetik va aqliy rivojlanishiga bevosita bog‘liq bo‘lib, ularning ma’naviy yetuk shaxs bo‘lib yetishishida muhim omil sanaladi. Bolalar adabiyoti inson hayotida eng dastlabki axborot manbalaridan biri sifatida e’tirof etiladi. Ushbu adabiyot bolaning dunyoqarashini shakllantirish, uni axloqiy va estetik qadriyatlarga yo‘naltirish, mustaqil fikrlashga o‘rgatish kabi muhim vazifalarni bajaradi. Bu jarayonda ertaklar alohida o‘rin tutadi.

Ertaklar asrlar davomida og‘zaki xalq ijodiyoti namunasi sifatida shakllangan bo‘lib, ularning asosiy vazifasi nafaqat ko‘ngilochar hikoyalar orqali bolalarni xushnud etish, balki ularni turli hayotiy holatlarga tayyorlash, insoniy fazilatlarni targ‘ib qilishdan iboratdir. Shuning uchun ertaklar bolalar adabiyotining ajralmas qismi bo‘lib, ularning rivojlanishiga beqiyos ta’sir ko‘rsatadi.

Ertaklar bolalarni ezgulikka, adolatga, mehnatsevarlikka, halollikka va sabr-toqatga o‘rgatadi. Ular orqali yaxshi va yomon tushunchalari farqlanadi, insoniy fazilatlarning qadriyat sifatida ko‘rsatib berilishi esa bolaning ongiga singadi.

Masalan, "Zumrad va Qimmat" ertagida halollik va mehnatsevarlik yuksak qadrlansa, dangasalik va insofsizlik jazolanishi tasvirlanadi. Ertaklar bolani hayotga tayyorlaydi, unga o'z harakatlarining natijasi qanday bo'lishi mumkinligini anglatadi. Bolalar qahramonlarning boshidan kechirgan voqealar orqali hayotiy tajribalarni o'zlashtiradi, o'z xarakteriga mos saboqlar chiqaradi. Ertaklar bolalarning tasavvurini boyitish, ularni mustaqil fikrlashga o'rgatishda beqiyos ahamiyatga ega. Ular tasviriylikka, obrazlarni idrok etishga asoslangan bo'lib, bolalarda badiiy-estetik didni shakllantiradi. Bundan tashqari, ertaklar bolalarning fikrlash qobiliyatini oshiradi. Masalan, sehrli ertaklarda qahramon muammolarni hal qilish yo'llarini izlashi, turli sinovlardan o'tishi bolalarni ijodiy va mantiqiy tafakkurga undaydi. Bolalar ushbu jarayonda tahlil qilish, solishtirish, xulosa chiqarish va o'z fikrlarini shakllantirish ko'nikmalariga ega bo'ladilar. Har bir xalq ertaklari o'z madaniyatining, qadriyatlarining va an'analarining aksidir. Shu boisdan ertaklar bolalarni milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida tarbiyalaydi. Ularda yaxshilik, olijanoblik, vatanparvarlik kabi fazilatlar targ'ib qilinadi. Masalan, xalq ertaklarida insoniy fazilatlar, ezgulik va yovuzlikning kurashi, oqibat va mehribonlik mavzulari yetakchi o'rin tutadi. Bu esa bolalarning hayotiy qadriyatlarga nisbatan to'g'ri munosabatda bo'lishiga yordam beradi. Ertaklar bolalarning ruhiy holatini tartibga solishda, ularning ichki olamini boyitishda katta o'rin tutadi. Chunki ertaklar orqali bola o'z his-tuyg'ularini anglaydi, qo'rquvlarini yengish yo'llarini topadi. Ertaklarda yovuzlik ustidan yaxshilik g'alaba qozonishi bolalarga ijobiy ta'sir qilib, ularga ishonch bag'ishlaydi. Bu esa bolaning o'zini xavfsiz his qilishiga, kelajakka ishonch bilan qarashiga yordam beradi. Har bir xalq ertaklari uning madaniyati va an'alarini aks ettiradi. Shuning uchun ertaklar orqali bolalar o'z xalqining qadriyatlari bilan tanishadi, milliy madaniyatga hurmat bilan qarashni o'rganadi. Masalan "Handalak polvon", "Devbachcha", "Kenja botir." kabi xalq qahramonlik ertaklari bolalarga vatanparvarlik, jasorat, fidoyilik kabi fazilatlarni singdiradi. Bu esa ularning o'z milliy ildizlariga sadoqat bilan qarashiga, o'z

madaniy merosini qadrlashiga yordam beradi. Bundan tashqari, ertaklar turli xalqlarning madaniyati va an'analarini o'zida aks ettirgani sababli, ularni o'qish orqali bolalar boshqa xalqlar madaniyatini ham tushunishga va hurmat qilishga o'rganadilar. Ertaklar bolalar ruhiyati va hissiy dunyosiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ular bolalarni qo'rquv, xavotir va ichki ziddiyatlardan xalos qilishga yordam beradi. Masalan, ko'plab ertaklarda qahramonlar yovuz kuchlar bilan to'qnash keladi, biroq oxir-oqibat yaxshilik g'alaba qozonadi. Bu esa bolaga hayotda har qanday muammolarni yengish mumkinligini anglatadi. Ertaklar bolaning ijtimoiy hayotga moslashishiga ham yordam beradi. Ular orqali bola o'z tengdoshlari bilan muloqot qilish, jamoada ishlash, atrof-muhitga moslashish kabi ko'nikmalarni hosil qiladi.

Dunyo xalqlari ertaklari har bir xalqning madaniy merosi bo'lib, ular avloddan-avlodga o'tib kelayotgan bebaho og'zaki ijod namunalari hisoblanadi. Bu ertaklar bolalar adabiyotining muhim qismini tashkil etadi va ularning axloqiy, madaniy, tafakkur hamda estetik rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi.

1. Ertaklarining bolalar tarbiyasidagi roli. Ertaklar bolalarga nafaqat qiziqarli hikoyalar, balki muhim hayotiy saboqlarni ham o'rgatadi. Dunyo xalqlarining ertaklari turli madaniyat va qadriyatlarni aks ettirgan bo'lsa-da, ularning asosiy g'oyasi bir xil: adolat, yaxshilik va donolik g'alaba qozonadi, yovuzlik esa jazolanadi.

Bolalar bu ertaklar orqali quyidagi fazilatlarni o'zida shakllantiradi:

- ✓ Yaxshi va yomonni farqlash – Ertak qahramonlari orqali bolalar axloqiy qadriyatlarni o'rganadi.
- ✓ Mehnatsevarlik va chidamlilik – Ko'plab ertaklarda qahramon o'z mehnati evaziga baxtga erishadi.
- ✓ Sabr-toqat va halollik – Axloqiy ertaklar bolalarni sabrli va halol bo'lishga o'rgatadi.

✓ Do'stlik va mehr-oqibat – Ko'plab xalq ertaklarida do'stlikning qanchalik muhimligi aks ettirilgan.

✓ Topqirlik va aql-idrok – Ba'zi ertaklarda qahramon aql va zukkolik bilan muammolarni hal qiladi.

Sehrli ertaklarda sehr-jodu, mo'jizalar, sehrgarlar, g'ayritabiiy qobiliyatga ega qahramonlar uchraydi. Ular bolalarning tasavvurini rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. Misol: "Zolushka" (Fransiya) – Halol va mehnatkash qiz sehrli yordam orqali baxtga erishadi. ✓ "Aladdin va sehrli chiroq" (Arab ertagi) – Aql va omad yordamida qahramon g'olib chiqadi.

Ma'rifiy (axloqiy) ertaklar. Bu ertaklar o'ziga xos axloqiy saboqlarga asoslangan bo'lib, bolalarni yaxshi xulq-atvorga o'rgatadi. ✓ Misol: "Oltin baliq" (Rus xalq ertagi) – Ochko'zlik va noshukurlikning yomon oqibatlari. ✓ "Bo'ri va etti uloqcha" (Germaniya) – Ota-onaning maslahatiga quloq solish muhimligi.

Hayvonlar haqidagi ertaklar. Bu ertaklar hayvon obrazlari orqali inson xatti-harakatlarini tasvirlaydi va axloqiy saboqlar beradi. ✓ Misol: "Tulki va uzum" (Ezop masallari, Gretsiya) – G'urur va yolg'onning yomon oqibati. ✓ "Sher va sichqon" (Hind ertaklari) – Kichik va kuchsiz bo'lib ko'ringan narsa ham katta yordam berishi mumkin.

Qahramonlik ertaklari. Bu ertaklar jasorat, mardlik, vatanparvarlik, odillik g'oyalarini o'z ichiga oladi. ✓ Misol: "Alpomish" (O'zbek xalq ertagi) – Qahramonlik va vatan himoyasi. ✓ "Qirol Artur va Excalibur" (Britaniya) – Adolat va shijoat timsoli.

Dunyo xalqlarining ertaklari ko'plab tillarga tarjima qilingan va turli madaniyatlarga moslashtirilgan. Masalan, Yevropa xalq ertaklari o'zbek tiliga tarjima qilinib, mahalliy bolalar adabiyotiga kiritilgan. ✓ Hans Kristian Andersen va Bratya Grimmning ertaklari o'zbek tilida chop etilgan. ✓ Ezop va La Fonten masallari ham o'zbek bolalar adabiyotida keng o'rin egallagan.

Ertaklari orqali madaniyatlararo tushuncha shakllantirish. Bolalar jahon xalq ertaklarini o‘qish orqali turli xalqlarning urf-odatlarini, qadriyatlarini va hayot tarzi bilan tanishadi. Bu esa ularning dunyoqarashini kengaytirib, madaniyatlararo muloqotga tayyorlaydi. ✓ Sharq xalqlari ertaklari – donolik, sabr-toqat va oilaviy qadriyatlarni o‘rgatadi. ✓ G‘arb xalqlari ertaklari – erkin fikrlash, mustaqil qaror qabul qilishga urg‘u beradi. ✓ Afrika ertaklari – tabiat va jamiyat o‘rtasidagi uyg‘unlikni o‘rgatadi.

Ertaklar bolalar adabiyotining ajralmas qismi bo‘lib, ular bolaning tarbiyalanishi, tafakkurining rivojlanishi, hayotni anglash qobiliyatining shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Ertaklar orqali bolalar axloqiy qadriyatlarni o‘zlashtiradi, tasavvur va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi. Shu sababli, ertaklarni bolalar tarbiyasiga faol jalb qilish, ularni kitob o‘qishga qiziqtirish va ertaklarni zamonaviy uslubda taqdim etish muhim vazifalardan biridir. Yuqorida keltirilgan ertaklar turli axloqiy va tarbiyaviy jihatlarni o‘z ichiga oladi. Ular bolalarga:

- ✓ Yaxshi va yomonni farqlashni o‘rgatadi;
- ✓ Mehnatsevarlik, halollik va sabr-toqat fazilatlarini singdiradi;
- ✓ Aql va tafakkur yordamida muammolarni hal qilish mumkinligini ko‘rsatadi;
- ✓ Vatanparvarlik, jasorat va adolat kabi muhim qadriyatlarni singdiradi;
- ✓ Hayotdagi ehtiyotkorlik va xushyorlikning ahamiyatini tushuntiradi.

Bolalar adabiyotining eng qadimiy va sevimli janrlaridan biri – ertaklar. Ular bolalarga nafaqat xursandchilik bag‘ishlaydi, balki ularning ruhiy, ma’naviy va intellektual rivojlanishiga ham katta ta’sir ko‘rsatadi. Ertaklar orqali bolalar hayotiy qadriyatlarni, yaxshi va yomon tushunchalarini, adolat va mehribonlik kabi fazilatlarini o‘rganadilar. Ushbu maqolada ertaklarning bolalar adabiyotidagi o‘rni va ularning ta’siri tahlil qilinadi. Ertaklar bolalarning axloqiy va ma’naviy rivojlanishida beqiyos ahamiyatga ega. Shuning uchun ularni tarbiyaviy jarayonda

faol qo‘llash, zamonaviy texnologiyalar yordamida targ‘ib qilish va yosh avlodni ertaklar orqali qadriyatlarga yo‘naltirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati:

1. O'z. Resp. Prezidenti Sh. M. Mirziyoyev Odamlar yaxshi yashashi uchun zarur sharoit yaratish - barcha rahbarlarning asosiy vazifasidir. “Xalq so'zi” gazetasi, 2017-yil 28-fevral.
2. Kurbanova, G. (2021). The problem of ecological education in the 20th century of children's literature. *Middle European Scientific Bulletin Issn*, 2694-9970.
3. Kurbanova Gulzoda Yunusovna. Prishvin ijodida tabiat tasviri. JOURNAL OF ADVANCED RESEARCH AND STABILITY (JARS)/ 2021/10/5/ Volume: 01 Issue: 05 | 2021 ISSN: 2181-2
4. To‘xta Boboyev. “Adabiyotshunoslikka kirish asoslari”, 41-bet.
5. Gulzoda, K. (2023). The influence of fairy tales on the moral education of children in primary school. *Ta'limning zamonaviy transformatsiyasi*, 2(1), 394-396.
6. Mamashokirov S. «Ekologik barkarorlik omillari» Tafakkur jurnali, 2005 yil, 1- son. Falsafa tarixi. T.: O‘zbekiston Faylasuflari Milliy Jamiyati, - 139 b.
7. Тошева Д. И., Жамолова Г. К. ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ
8. МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ //Вопросы науки и образования. – 2021. – №. 19. – С. 46-51